

SVEUČILIŠTE U RIJECI

FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

ODSJEK ZA KROATISTIKU

ŽENSKA PRODUKCIJA POVIJESNIH ROMANA

CIKLUS *GRIČKA VJEŠTICA* M. J. ZAGORKE

AKADEMSKA GODINA: 2014/15

MENTOR: dr. sc. Sanja Tadić-Šokac

STUDENTICA: Dajana Rebrović

U Rijeci, 28. svibnja 2015.

SADRŽAJ

SADRŽAJ.....	2
UVOD.....	3
ŽIVOTOPIS.....	4
CIKLUS GRIČKA VJEŠTICA.....	6
OBILJEŽJA CIKLUSA GRIČKA VJEŠTICA.....	8
ELEMENTI POVIJESNIH ROMANA.....	8
a) POVIJESNI ROMANI.....	8
OBILJEŽJA POVIJESNOG ROMANA U CIKLUSU GRIČKA VJEŠTICA.....	9
INDIKATORI ŽANRA U CIKLUSU GRIČKA VJEŠTICA.....	10
ELEMENTI TRIVIJALNIH ROMANA.....	11
TAJNA KRVAVOG MOSTA.....	13
KONTESA NERA.....	15
MALLEUS MALLEFICARUM.....	17
SUPARNICA MARIJE TEREZIJE I.....	19
SUPARNICA MARIJE TEREZIJE II.....	20
DVORSKA KAMARILA.....	21
BUNTOVNIK NA PRIJESTOLJU.....	23
VRIJEDNOST ZAGORKINA STVARALAŠTVA.....	26
ZAKLJUČAK.....	31
IZVORI.....	32
LITERATURA.....	32

UVOD

Povijesni roman u hrvatskoj književnosti odvajamo od općih tokova nacionalne književnosti zbog specifičnosti koje nas priječe da ga dovedemo u relaciju s nekom od stilskih formacija u književnosti.

Neka od glavnih obilježja su izražen odnos prema fenomenu povijesti, ispreplitanje fikcije i povijesnih podataka te referencijalnost na zbilju s jedne strane, a s druge na književnu tradiciju.

Povijesnu varijantu u hrvatskoj književnosti vezujemo za šenoinski model povijesnog romana, dok je novopovijesna intenzivnije u razvoju nakon sedamdesetih godina prošlog stoljeća a bliža je Nehajevljevom povijesnom romanu. Osim navedenih značajki, uz povijesnu se može vezati i trivijalnost – u nekom obliku (bilo da se radi o pripovjedačkoj tehnici, neplastičnim likovima, podilaženju široj publici itd.).

Trivijalnost kao značajka povijesne varijante nije istovjetna trivijalnosti kao elementu koji određuje žanrovske karakteristike nekih od povijesnih romana povijesne varijante. Trivijalne povijesne romane Julijana Matanović dijeli u četiri kategorije: religiozno-pučki, pučko-zabavni, publicističko-povijesni i trivijalno-povijesni model.

Trivijalno-povijesni roman naziva se i Zagorkinim modelom a poznat je po izvrsnoj recepciji, ali i lošim kritikama i nepriznavanju vrijednosti.

Ovaj rad usmjeren je na otkrivanje specifičnosti stvaralaštva Marije Jurić Zagorke i trivijalno-povijesnog modela povijesnog romana. Problematizira osnovne elemente Zagorkinih romana, pitanje recepcije navedenog modela, književne i neknjiževne/trivijalne aspekte njenih romana.

ŽIVOTOPIS

Marija Jurić rođena je u Negovcu kraj Vrbovca 1873. godine, a umrla u Zagrebu 1957., novinarka, romanopisac, dramatičarka i feljtonistica. Školuje se na imanju Geze Raucha na kojem je radio njegov otac, pa u Varaždinu i Zagrebu, ali je morala napustiti Višu djevojačku školu sa 16 godina, a kao razlog se često navodi njena rana neovisnost i živo zanimanje za pisanje – već tada objavljuje svoje prve članke.

Protiv volje udala se za mađarskog željezničarskog činovnika. Često se spominje njen loš položaj u novoj obitelji, ali joj je bar u njoj bio priznat talent. Zbog raznih sukoba i njenog odbijanja da piše promađarski bježi nakon 3 godine braka u Srijemsku Mitrovicu pa u Zagreb. Drugi brak također je bio nesretan i kratak s deset godina mlađim Slavkom Amadejem Vodvarškim.

U Zagrebu se zapošljava kao novinarka u *Obzoru*, ali zbog rodnog identiteta morala je raditi anonimno u zasebnoj prostoriji i pisati pod psudonimima. Uz to je suradnik za Vijenac i sarajevsku Nadu. Iako pod stalnim pritiskom i negativnim opaskama punu podršku su joj davali Strossmayer, Kranjčević, Hranilović, a najljući su joj oponenti bili Šime Mazzura, Gjalski, ali i većina drugih – što njenih suradnika, što rođaka, što ostalih javnih radnika koji su ubrzo postali upoznati sa Zagorkinom ličnošću, ali i političkim, često demonstrativnim djelovanjem.

Objavljuje političke članke, humorističke crtice, autobiografske zapise. Zagovaratelj je protukhuenovske politike i autorica članka Korbač i zob koja objašnjava način Khuenova vladanja. Kratko vrijeme uređuje list i radi kao dopisnica iz Budimpešte i Beča, gdje je u arhivima pronalazila historiografske spise koji su joj poslužili kao izvori u povijesnim romanima.

Svojim publicističkim radom djeluje protiv društvenih diskriminacija, mađarizacija, germanizacije i protiv potlačenosti žena. I čini to uspješno, ona je novinar koji se cijeni, ali je neprihvaćena. Svejedno pripisujemo joj zanimljivost u izlaganju, detaljnost i razvijenu moć zapažanja.¹

¹ Đorđević u svom djelu navodi brojne izvatke iz njenih članaka i neke njene crtice o temama koje su ju zaokupljale

Pisati povijesne romane počinje na nagovor biskupa Strossmayera koji je u tom vidio način da se domaća čitateljska publika priuči hrvatskim djelima jer su dotad žene iz viših krugova preferirale trivijalnu njemačku literaturu.

Od književnih djela najpoznatiji je romaneskni ciklus *Grička vještica*. Osim tih romana piše *Roblje* (1899), *Vladko Šaretić* (1903), *Kneginja iz petrinjske ulice* (1910), *Republikanci* (1916), *Crveni ocean* (1918), *Kći Lotrščaka* (1921), *Tozuki* (1922), *Kaptolski antikrist* (1925), *Modri đavo* (1926), *Plameni inkvizitori* (1928), *Krijeposni griješnici* (1929), *Gordana* (1934), *Vitez slavonske ravni* (1937), *Kraljica Hrvata* (1938), *Kamen na cesti* (1938), *Mala revolucionarka* (1939), *Pustolovine novorođenog Petrice Kerempuha* (1940), *Jadranka* (1953).

Piše i povijesne drame: *Filip Košenski*, *Evica Gupčeva*; komedije: *Janulševčani*; lakrdije; satire i jednočinke.² Drame, pa i dramatizirani romani su joj izvođeni dugi niz godina, prva pod pseudonimom. Sama je jedno vrijeme radila u filmskom poduzeću Croatia kao pisac programa, ugovora pa i filmskih scenarija.

I u privatnom životu, kao i u poslovnom, doživljavala je udarce, nepovjerenja, otvorene uvrede, još zarana sama je to predosjetil, rekavši dadilji Marti: *Znam već, cijeli ću se život potucati kao tvoj "vandracev"*. Nebrojen je niz tih uvreda, a prikazati ih govori mnogo o upornosti Zagorke, njenom buntu i unutarnjoj snazi unatoč tolikim razočaranjima – jedno od njih je bilo odbijanje da ju se službeno proglasi urednikom Obzora u vrijeme mađarskih progona za vrijeme Khuena. O sebi je mogla čuti svakakve izjave:

Vi ste kći nekakvog seoskog provizora i ništa više! Vi nemate nikakve kvalifikacije da uzmete u ruke pero, do li svoje fiksne ideje! (suradnik, u: Đorđević, 1979: 67)

Izjavljujem da se naše društvo mora jednom zauvijek s njom obračunati i neka svi upamte, sve što ova autorica piše, što je napisala ili što bi imala drskosti napisati, jest i ostaje za sve generacije šund literatura za kravarice. (Gjalski u: Đorđević, 1979: 124).

S druge strane, Pavličić se u Rukoljubu obraća svojoj prethodnici s poštovanjem:

Vi ste uranili u svemu, i možda bi tek ovo bilo pravo vrijeme za vas; a mi smo tek danas svjesni koliko nam je potrebno ono što ste nam vi mogli dati. (Pavličić, 1995: 7)

² Osim internetskih izvora, u literaturi je Zagorkin životopis solidno prikazan u *Leksikonu hrvatskih pisaca* iz 2000. koji su uredili Fališevac, D., Nemec, K., Novaković, D. u nakladi Školske knjige te *Zagorkin vodič kroz Zagreb* iz 2008. Slavice Jakobović-Fribec u nakladi Centra za ženske studije te *Proklete Hrvatice* Milane Vuković Runjić u nakladi 24SATA

CIKLUS GRIČKA VJEŠTICA

Ciklus povijesno-trivijalnih romana *Grička vještica* sastoji se od 7 dijelova: *Tajna Krvavog mosta*, *Kontesa Nera*, *Malleus Maleficarum*, *Suparnica Marije Terezije I i II.*, *Dvorska kamarila*, *Buntovnik na prijestolju*.

Poznato je kako je nakon oštrih kritika njenih prvih romana suvremene tematike, na poticaj Josipa Jurja Strossmayera počela pisati povijesne romane koji joj savjetuje:

Vaša je zadaća da svojim historijskim romanima privučete hrvatske čitaoce da dobrovoljno napuste to pogubno njemačko štivo. Uzalud je pisati članke kojima ih pozivljete da napuste njemačku knjigu. Uzalud je grditi i dokazivati na sastancima i u novinama, uzalud vam je bila vaša inače izvrsno provedena organizacija protiv nijemstva, ali kad hrvatski čitalac dobije u ruke hrvatsko štivo, koje će privući njegovo zanimanje za domaće hrvatske događaje, onda će on okrenuti leđa nijemštini i svim interesom prihvatiti hrvatsko štivo. To ćete postići svojim umijećem u historijskim romanima (v. Deliver, 2011: 4)

Prvi dio, *Tajna krvavog mosta* roman je koji je naknadno dodan ciklusu pa dosta i odudara od ostalih romana na tematskom i aktancijalnom planu. Smatra se da je napisan do 1912. Radnja je fokusirana na razotkrivanje ubojice kruga plemenitaša – dakle u središtu kriminalističke tematike razvija se ljubavna između :

- a) Katarine Lehotske (Giulia) i grofa Jurice Meška
- b) Grofa Jurice Meška i djevojke Stanke/poručnika Stanka

U tom romanu, i u iduća dva trivijalan je opis likova: on ne opisuje likove; prije bi se moglo reći da slijedi ono obilježje trivijalne književnosti: *propisuje koji i kakvi likovi pripadaju određenim situacijama* (Solar, 1995: 108) Drugi dio odnosi se na temu progona vještica i život mlade kontese Nere Keglevicz, njeno osumnjičenje za vještičarstvo i razotkrivanje tajnog svijeta velikaša iz njenog kruga, tzv. Lucifera.

Malleus Maleficarum pozornije obrađuje postupke protiv vještica, i cijeli jedan niz zakona vezanih za progon vještica. Koncentriran je na ljubavnu fabulu i nastojanje Nere i kapetana Siniše da savladaju prepreke koje ih dijele. Uz prethodni roman, objavljivan je u nastavcima u rasponu od 1912 – 1913.

Suparnica Marije Terezije I i II prati događanja na dvoru Marije Terezije i sudbinu njene djece, intrige i dvorske spletke u koje upadaju Nera i njen muž zbog ljubavnog trokuta između carice, cara i dvorske dame Vilme Auersperg.

Dvorska kamarila tematizira s jedne strane polagani pad utjecaja isusovaca na bečkom dvoru, a s druge prati daljnje nevolje koje se nalaze pred Sinišom i Nerom.

Buntovnik na prijestolju opisuje vladavinu cara Josipa II., njegove reforme te pohode protiv Turaka. Posljednja četiri romana nisu usko vezana za progon gričkih vještica, već su kao labavi nastavci dodani ciklusu u razdoblju između 1918 – 1926. godine.

U ciklusu prevladavaju elementi trivijalnog romana: elementi ljubavnog, kriminalističkog, vištekog i gotskog romana, povijesni pak elementi diskurza regresivni su u odnosu na vrijeme u kojem stvara Zagorka i prepuni pseudopovijesnih podataka – mitskih, folklornih, predajnih. Ipak, to nije razlog da se pažljivije ne promotre i jedni i drugi konstrukti u romanu.

Nema čvrste povezanosti među svim romanima ciklusa, ali stanovitu koherenciju nalazimo u romanima koji tematiziraju događaje na bečkom dvoru: od četvrtog do zadnjeg, sedmog nastavka.

Povezanost se s prvima donekle ostvaruje kroz temu progona vještica, koja se negdje više, a negdje manje očituje. Takav izbor glavne teme ciklusa svakako je uvjetovan i feminističkim idejama same autorice – u progonu vještica iščitavamo podređenost, a pogotovo potlačenost žena kroz povijest: *progoni srednjovjekovnih „vještica“ očit su dokaz odnosa prema mnogim ženama koje su pokušavale prekoračiti kućni prag, (...) stotine tisuća spaljenih na lomačama, optuženih za seksualnu raspojasanost, trovanje i zabranjene veze s „đavlom“* (Katunarić, 1984: 65).

OBILJEŽJA CIKLUSA GRIČKA VJEŠTICA

Ciklus predstavlja niz od 7 feljtonskih romana objavljivanih u različitim dnevnim i tjednim listovima: Obzoru, Jutarnjem listu itd. Feljtonski način pisanja onemogućio je romanima bijeg od trivijalnost jer se zbog publike kraj nastoji prikazati napeto, uzbudljivo. Nemeć navodi kako napetost često ostvaruje elementima kao što su *zagonetna razbojstva, spas u zadnji čas, uvođenje likova koji mijenjaju identitet, kobne slutnje, nagli obrati, različiti efekti iznenađenja, krađa važnih pisama, „oživljavanje“ već mrtvih likova, stalna iskušenja glavnih junaka i sl.* (Nemeć, 2003: 76). Takva spiralna naracija *priprema „iznenađenje“ za kraj, kada smirenje prelazi u skok* - kraj ukazuje kao novi početak (v. Lasić, 1973: 58).

Tematski gledano, u prvom su planu uvijek *strastvene ljubavne veze, političke spletke povezane s nacionalnom problematikom* (Lasić, 1973: 77). Ipak, ima i elemente povijesnih romana; pa je potrebno u analizu ciklusa uključiti analizu oba glavna čimbenika.

ELEMENTI POVIJESNIH ROMANA

a) POVIJESNI ROMANI

Povijesni romani u hrvatskoj se književnosti dijele na dvije koncepcije s obzirom na doživljaj povijesti i oblikovanje djela: razlikujemo povijesni i novopovijesni. Povijesni se nastavlja na šenoinsku tradiciju povijesnih romana, a moderni novopovijesni svoj nagovještaj dobiva u Nehajevljevim *Vucima* i oblikovan je inovativnim postupcima, a povijest se sagledava kritički.

Kada gledamo na Zagorkine romane, oni svakako pripadaju prvoj koncepciji, nastavljajući se na scottovsko-šenoinsku tradiciju pri čemu ona njihove romantičarske i trivijalizirane fabule zamjenjuje još starijim tehnikama oblikovanja kakve su imali gotski, viteški i pustolovni romani. Naravno, s obzirom na vrijeme kad su njena djela napisana – ona vidno zaostaje te se njena povijesna literatura smatra arhaičnom, ali spretno kombinira

povijesni sloj sa sekundarnim slojem iskazanim kroz kompliciranu ljubavnu priču (Lasić, 1973: 316). Ona se manje ostvaruje ono što nazivamo historiografskom metafikcijom, ne promišlja ona toliko odnos prema prošlosti, prema izvorima, povijesnim istinama, već je usredotočena na konkretan fenomen iz prošlosti – progone vještica i to u relaciji sa sadašnjošću: možemo reći da su njeni romani ponekad više romani o aktualnim problemima no što su romani o povijesti.

Zagorkini povijesni romani, *krivulja ravnopravno izmijenjivanih amplituda* (Lasić, 1973: 316), zaseban su fenomen u tradiciji hrvatskoj povijesnog romana, Matanović ih svrstava (zajedno s Katedralisovim romanima) u povijesno-trivijalni model povijesnog romana.

OBILJEŽJA POVIJESNOG ROMANA U CIKLUSU GRIČKA VJEŠTICA

U pozadini je svih romana neka povijesna tematika, koja je više ili manje izražena za čiju obradu koristi različite povijesne izvore, često i pseudopovijesne. Povijesni izvori pojavljuju se najčešće u obliku pisama, a česte su i reference na različite povijesne momente europske i hrvatske, naročito zagrebačke povijesti.

Povijesni se podaci najčešće odnose na svijet višeg plemstva, vjerojatno i iz razloga što o njima postoji više arhiviranih podataka, ali i zato jer su bliski idealu "jakih ličnosti". Ipak sadrži i neke podatke koji se tiču mladog zagrebačkog građanstva, između ostalog ciklus svoje ime duguje običnoj građanki, Barici Cindek, piljarici i pekarici, koja je dobila i svoj (doduše sporedni) udio u romanima *Kontesa Nera* i *Malleuss Maleficarum*.³

Dakle, povijesne ličnosti su zagrebački i zagorski plemići: Keglević, Ratkay, Oršić, Erdody, Vojkkfy, kao i glavni junaci ciklusa, Nera i Siniša, koji su postali poznati autorici kada pregledavajući arhivirane isprave "stiče dokaze" da su postojali Marija Keglević-Malatinski (*Nera*), Sigismund grof Vojković Vojkffy (*Siniša*), Suzana pl. Ratkaj i drugi plemići (Vukelić, 2011: 8). Zanimljiv je podatak kako je neke članove obitelji Vojkkfy osobno upoznala što joj je omogućilo da neke osobine preslika na povijesnog Sinišu. Dokumentirane je podatke imala u posjedu pa ih je nerijetko pokazivala znatiželjnicima: *Nekima moram dokumentima dokazivati da su sve ličnosti istinite – i onda se vesele kao da su dobili nagradu* (Zagorka prema Đorđević, 1979: 163).

³ <http://www.zagreb.hr/default.aspx?id=18047>

Nepovijesne ličnosti često su sporedni junaci u funkciji krajnje tipiziranih likova – intriganata, urotnika, umno oboljelih, neočekivanih spasilaca, nekad i glavni likovi (Stanka) ili pripadnici nižih slojeva (Filip).

Pojava ironijskog diskurza: česti su i komentari koji zapravo duhovito opisuju dvorske nesklapnosti – u njima pripovjedač postaje zastupnik zdravog razuma i podiže trivijalne epizode na višu razinu. Nekad je to posredstvom autorskog pripovjedača, a nekad kroz govor likova, npr. prijestolonasljednika Josipa II.

Što se tiče odnosa prema povijesti on je zapravo referenca na sadašnjost, na potrebu raskrinkavanja zaostalih stereotipa, predrasuda i društvenih nejednakosti koje se ispoljuju iz različitih centara – bilo vjerskih bilo političkih. Suprotstavlja se atmosferi prisile koja vlada i u dvadesetom stoljeću, a više je nalik srednjovjekovlju i tadašnjim konvencijama. Ona ne ide za tim da uskladi *svoju viziju toga kakav je život bio u nekom određenom razdoblju* kako navodi Mrakužić nego prvenstveno prikazuje sadašnjost kroz prošlost, kontinuitet dehumaniziranih razmišljanja i postupaka.

INDIKATORI ŽANRA U CIKLUSU GRIČKA VJEŠTICA

Indikatori žanra su oni elementi u romanima Zagorkina ciklusa koji upućuju na to da se ciklus, odnosno svaki pojedini roman koji mu pripada može nazvati povijesnim romanom. Da bi se utvrdilo postoje li takvi elementi i koji su, potrebno je to utvrditi kroz analizu onih dijelova romana koje smatramo indikativnim kao što su naslov i podnaslov, odnos prema povijesti koji iščitavamo u djelima, historiografske bilješke⁴.

Njene intencije za pisanje najbolje je sama izrazila u Suvremeniku 1916. godine: *Vidjevši da ovo općinstvo, u pomanjkanju lakog hrvatskog štiva, posiže za tuđim, a s njime upija i tuđi duh, pokušala sam lakim romanima borbu protiv ove tuđinštine, što su mi neki odlični književnici odobrali. Odabrala sam u tu svrhu isprvice senzacionalne, a kasnije čisto*

⁴ Matanović, J. navodi i autorske intencije za pisanje povijesnih romana i prvu rečenicu. Za finitivnu tvrdi da nije pouzdan indikator žanra, a taj stav opravdan je u smislu da finitivna rečenica češće označava neki moralni naputak ili očitovanje ljubavi među zaljubljenicima sekundarne fabule. Za ciklus *Grička vještica* to je posebno simptomatično jer posljednja knjiga ciklusa završava upravo idiličnom slikom snažne ljubavi mladog bračnog para Davile i Marice: *Pošli su procvatim poljanama, obasjanim suncem. Kad ona obori zamišljano glavu, Davila je pridigne i naglasi odlučno i zanosno: - Ne misli ni o čemu, draga! Hoću da budeš vesela i sretna!* (Buntovnik na prijestolju, 1982: 444).

historijske sujete, da u srca čitalaca prenesu ljubav za historijsku historiju, za hrvatski narod, za socijalne i općeljudske plemenite ideje (Zagorka prema Vukelić, 2011: 10).

Povijesnu vjerodostojnost, koju joj mnogi uskraćuju jednostavno zato jer povijesno tema nije bila popularizirana, brane oni koji su svjedočili njenim proučavanjima i/ili imaju sami mnogo znanja o tim temama:

*Pročitavši Zagorkinu "Gričku vješticu" neobično sam se iznenadio nad vještinom kojom Zagorka piše o ovom tragičnom razdoblju ljudske povijesti. Ona prije nego što se laća pisanja svoga romana, dobro proučava potrebni povijesni materijal i, prema tome nepravdu joj čine, koji na njezina djela gledaju s visokog literarnog pijedestala i njezine romane prezirno guraju među sajmišnu literaturu (Kučinić prema Vukelić, 2011: 12). Sama autorica mnogo puta potvrđuje da je doista radila na izvorima, a da je počela čim se ideja počela razvijati u njenoj mašti, već dan nakon što su joj predložili povijesni roman kao žanr u kom bi se trebala okušati: *S. Z. Emerc mi prevodi engleska pisma iz 18. Stoljeća o događajima u vezi s progonima vještica na Griču i o spletkama na dvoru Marije Terezije* (Zagorka prema Đorđević, 1979: 134)*

Uz to, jedan od indikatora su i glavni likovi koji se otkrivaju ili kao jaki ili kao slabi junaci u dodiru sa sudbinom. Uz te povijesne elemente nalazimo i trivijalne.

ELEMENTI TRIVIJALNIH ROMANA

U romanima ipak prevladavaju trivijalnosti u oblikovanju teme, tehnikama i karakterizaciji likova. Smatraju se manje vrijednima jer im nedostaje element inovacije (Milutinović, 2013: 3). Milutinović se poziva i na sličnost ovakve vrste literature s Bahtinovom koncepcijom dijaloške romaneskne linije koja se može okarakterizirati kao ljubavno–avanturistička (Milutinović, 2013: 4). Taj pridjevak odgovara i ciklusu Grička vještica, a možemo vidjeti i kako se to ostvaruje u romanima.

U centru pozornosti je sadržaj romana (prema kojem, sjetimo se, određujemo i žanrove trivijalne književnosti). Autorica nam priča priču i tako nas uvlači u vrtlog dinamiziranih događaja s čestim preokretima.

U gotovo svakom romanu prevladava ljubavna tematika, koja se nastavlja na vitešku ljubav i na sentimentalizam kakav poznajemo iz stvaralaštva autora kakvi su bili Richardson i Sue. Prisutni česti neobični događaji koji su *daleko od dosadne svakodnevice* (Solar, 1995: 96),

a likovi su redovito polarizirani na dobre i zle – plastičnost likova i psihološka karakterizacija svodi se na sentimentalizirane opise plemenitog i bezgrešnog djelovanja svjetlih likova, *iscrpno slijeđenje njihovih osjećaja, biranje situacija u kojima na vidjelo izlazi njihova pojačana svijest o vlastitom postojanju, situacija ispunjenih patosom, tjeskobom, patnjom i strepnjom* (Mrakužić, 2010: 139). Karakteristični su hiperbolizirani opisi fizičkog i duhovnog u likova:

Nera dočeka goste u jednostavnoj bijeloj večernjoj haljini Pepeljastim uvojcima okruženo lice i baršunaste tamne oči prodahnute su čarobnom milotom. Na klasičnim rastvorenim usnama lebdi smiješak, njena tajnovita snaga.

Pred njom stajao je car u prirodnoj građanskoj odori, snažan, čvrst, muževan, miran i zamišljen (Zagorka, Buntovnik na prijestolju, 1982: 137).

Sadrži također elemente pustolovnog romana i gotskog romana. Sve je u znaku tajni i sumnji, junaci su neprestao u nekom sukobu, prepreke se pred njih redovito stavljaju, a često se radi o životu ili smrti, *jedna je od najčešćih konotacija riječi gotički strah: strah od nepoznatog, strah od natprirodnog, strah od nerazumljivog* (Oklopić, 2013: 3). Iz gotskog romana preuzima motiviku i ugođaje, događaji se često odvijaju u mračnim prostorima i po noći, u tajnim, često samostanskim prolazima, katakombama, podrumima, s tajanstvenom prijetnjom, među grobovima itd. To su srednjovjekovni, mračnjački ugođaji s *naglaskom na stravičnom, natprirodnom i užasno, (...) manje ili više barbarskom* (Oklopić, 2013: 3). To stravično i užasno se kao u arhetipskim romanima žanra još od vremena njegove popularnosti u okrilju autora kao što su Ann Radcliffe, Matthew G. Lewis, Mary Shelley često temelji na izopačenosti klerikalaca bilo da se radi o zlom redovniku⁵, podmitljivom inkvizitoru, podmukloj opatici i sl.⁶ Možemo slobodno reći kako Zagorka varira mnoge motive gotskog romana, navedene i mnoge druge kao što je pitanje

⁵ O liku zlog redovnika Anzelma u ciklusu *Grička vještica* piše detaljnije A. Galić Kakkonen u svom radu *Lik zlog svećenika u romanu Tajna krvavog mosta*. Kako će se vidjeti, lik se pojavljuje i u ostalim romanima ciklusa, protočni je motiv te gotske strane ciklusa.

Link na spomenuti tekst:
http://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCEQFjAAahUKewjt4_LltonGAhWFOxQKHITAK4&url=http%3A%2F%2Fhrcaj.hr%2Ffile%2F200931&ei=iG56Ve3_J4X3UPKmgPAK&usg=AFQjCNGpzqg5GRWTmfWMB_tTn3Z_gYvXg&bvm=bv.95515949,d.d24

⁶ v. Mrakužić, 2010: 135

celibata u nekim drugim svojim romanima, prvenstveno u *Kći Lotrščaka* u kojoj se fabula često gradi na slici Crkve i njenih članova kao neprijatelja, napasnika, zločinaca.⁷

Zapravo trivijalna priča izvrsno odgovara upravo takvoj koncepciji pisanja romana:

Uz priču o vitezovima, (ne)sretnim ljubavima i gospama u nevolji, dodatni naboj radnji gotičkih romana davala su povremena posezanja za stravičnim zločinima, korupcijom u crkvenim institucijama, kletvama predaka, duhovima, ukletim kućama, zagonetkama, opsjednutošću, praznovjerjem, vampirima, vukodlacima i vješticama, itd. (Oklopčić, 2013: 3).

Kakve god zaplete roman sadržavao, ipak *fabularno razrješenje potvrđuje pobjedu dobra, pravde, kreposti, domoljublja* (Nemec, 2003: 78), a njene ljubavne romane zbog njihove jednostavnosti i *prizemljene estetike* (Grdešić, Jakobović-Fribeć, 2008: 211) publika rado dočekuje i čita.

Koji su povijesni elementi u ciklusu, a koji trivijalni otkrivamo analizom romana i traganjem za indikatorima žanra koji mogu potvrditi ili opovrgnuti stav da ciklus pripada povijesno-trivijalnim romanima.

TAJNA KRVAVOG MOSTA

Naslov upućuje na zagrebački lokalitet uz koji se vezuje neki tajanstveni događaj koji želimo razotkriti, ali ne naslućujemo radi li se o povijesnom ili nepovijesnom događaju. Povezanost s naslovom ciklusa ostvaruje se u prikazima puka kada se potaknuti praznovjerjem – dakle sa gotičkim i srednjovjekovnim ugođajima. Odnos prema povijesti nije jasan

U prvom djelu ciklusa najizraženija je, tematika kakva je u razvijenijem modu uobičajena kriminalističkim romanima: *pripovjedno razigravanje slijedi iz suodnosa erosa i krimena* (Detoni-Dujmić, 1998: 159). Potraga za ubojicom, česte sumnje, akcijske epizode, linearno-povratna naracija (Julijina priča). Ne raspoznajemo trivijalnu radnju kao sekundarnu radnju jer nije jasna niti primarna. Po tom elementu teško da možemo uistinu nazvati povijesnim taj roman već pseudopovijesnim jer uzima nejasna sjećanja vezana za most tako zvučnog naziva. Podatke o sukobima na tom području oblikuje u neku vrstu kriminalističkog romana pri čemu je prva žrtva pronađena pod Krvavim mostom prekrivena modrim plaštom.

⁷ Ibid.

Naglasak na „crvenom staklu”, „krvavom svjetlu” i „paklenom sjaju” neupitno dokazuje Zagorkino poznavanje i vještu uporabu gotičkog pisma (Oklopčić, 2013: 8).

Uz to, tu je prema Oklopčić; Posavec prisutna i klasičan razvoj ljubavne priče romanci i gotičkih romana:

1. *Junakinjino je jastvo ugroženo, potkopano ili dovedeno u pitanje.*
2. *Junakinja pokušava obnoviti svoje jastvo.*
3. *Junakinja se suočava s izazovom.*
4. *Junak – muškarac aristokratskog podrijetla – dovodi u pitanje junakinjinu sposobnost rješavanja izazova.*
5. *Junak se divi junakinjinoj moralnoj snazi ali i njezinoj ranjivosti.*
6. *Junak spoznaje da mu junakinja treba i da je voli.*
7. *Pojavljuje se junakov suparnik/raskalašeni nasilnik u borbi za junakinjinu naklonost.*
8. *Junakinja ima podijeljene osjećaje prema junaku.*
9. *Junakinja shvaća da nije zaljubljena u junakova suparnika.*
10. *Junakinjin su život i čast u opasnosti.*
11. *Junak spašava junakinju.*
12. *Junakinja prihvaća činjenicu da je junak emocionalno i seksualno privlačni.*
13. *Junakinja rješava tajnu.*
14. *Junakinja javno očituje svoju ljubav i spremna je osnovati obitelj s junakom.*
15. *Junakinjino je jastvo ponovno cjelovito.*

Prema tom konceptu pratimo ljubav Jurice Meška i djevojke Stanke koja ponajprije jedva preživljava, zatim prolazi kroz niz napetih situacija zajedno sa svojim prijateljem! Meškom pa nakon brojnih zapleta dolazimo do raspleta koji Stanku vodi u naručje Jurici.

Što se tiče tipično gotičkih motiva koje navode autorice članka to su: progonjena protagonistica, muški likovi kao junaci ili demonski ljubavnici, elementi natprirodnog i gotička arhitektura (Oklopčić, 2013: 7). Gotička arhitektura je u pitanju kada autorica posije za mračnjačkim interijerima i eksterijerima: *ukletim dvorcima, samostanima i crkvama čijim*

stanovnicima nisu nepoznati svjetovni užici, mračnim podzemnim prolazima, te tamnicama čiji su zatvorenici žrtve spletke, pohlepe i/ili zavisti. Njihovo je simboličko značenje sadržano u ideji pobune: protestu protiv vjerske tiranije i seksualne perverzности, ali i protiv aproprijacije stranog kao poznatog i nacionalnog. U tom ispreplitanju doslovnog i simboličkog, vizija poznate nacionalne arhitekture postaje noćnom morom – poznato postaje stranim, a strano dislocirano i iskrivljeno poznato (Oklopčić, 2013: 7).

KONTESA NERA

Naslov u povijesnim romanima koji upućuje na osobu poznat je kao obilježje povijesnih romana s monumentalističkim viđenjem povijesti, a upozorava nas na jaku ličnost koja je dosljedna svojim životnim principa i neće pokleknuti pred nikakvim, najčešće moralnim, izazovom.

Kontesa Nera Keglevicz u romanu je sedamnaestogodišnja djevojka koja debitira u društvu i od tog trenutka se roman dinamizira, ponajprije kroz uvođenje tajnovite prošlosti Suzane Ratkay. Ujedno je to i uvođenje povijesne tematike progona vještica:

U taj čas začuo se ispod Mesničkih vrata strašan, prigušen i iznakažen krik Grofica Ratkay zurila je nijemo u žarki plamen u kojemu su se gubili glasovi strašnog umiranja. Lice joj je probljedilo, usta se stisnula, a iz ukočenih očiju virila joj strava i užas (Zagorka, Kontesa Nera, 1982: 29).

Paljenje Margarete Kušenke, ovdje navedeno povijesni je događaj, a iz tog imena krije se jedna od stvarnih Gričanki optužena za vještičarenje. Većina likova koncipirana je prema povijesnim ličnostima, ali postoje povijesne nekonzistentnosti, u romanu se susreću likovi koji se povijesno nisu mogli sresti. Dinamiku održava stalna opasnost od uhićenja, mučenja, otkrivanja, smrti. Epizoda „U mučilištu“ prikazuje postupke iznuđivanja priznanja kroz mučenje što predstavlja malo životniju epizodu koja se čini vjerojatnija i dalja od trivijalnih romana – prevladavaju naturalistički elementi.

Sve vještice koje bivaju optužene za vještičarenje postoje na popisu sačuvanom u sudskim arhivima, npr.

Povijesna je Jelena (Jelica) Kušenka kao i u romanu bila svjedokom u parnici svojoj majci, Margareti Kušenki, s mnogom iznuđenih izjava, ali i sama potom osuđena također za čarobnjaštvo i bivanje vješticom (Vukelić, 2011: 20).

Jedna od epizoda kojom taj događaj rekreira Zagorka je epizoda „Djevica Helena“ u kojoj Jelicu uhićuju jer ju prokazuje, kao što stoji i u dokumentima – Pavao Galović (v. Vukelić, 2011: 20).

Slobodoumnost Nere i njenih prijatelja očituje se u njihovim nazorima i djelima:

- *A znate li vi konteso, što su to vještice?*

To su pripovijesti za glupe i praznovjerne ljude. (Zagorka, Kontesa Nera, 1982: 146)

Oni zastupaju misli zabilježene u crvene knjizi *Cautio criminalis* koji se suprotstavlja progonu vještica oko koje se okupljaju i stariji prosvjetljeni zagrebački umovi grofica Ratkay i Petar Oršić.

Neprijatelji glavne junakinje također su povijesne ličnosti a kreirane su iz tadašnjih parnica protiv vještica – Blaž Dvojković, sudac Krajačić, Ladislav Sale, Mikica Smernjak i dr. Dok za ostale nije poznato mnogo više osim imena, za Salea se vežu priče o korumpiranosti i iznuđivanju seksualnih usluga i novca od optuženih što je prikazano i u Kontesi Neri.⁸

Uz njih po razmišljanjima im je slična Gričanka, obična piljarica Barica Cindek i gumbar Adam koji predstavljaju optužene Barbaru Benšek Cindek i Adama Sulića.

Trivijalne epizode uključuju instrumentalizacije "sveca" Rafaela čiji glas s neba omogućava Siniši da spasi Neru. Postoje motivi prerusavanja (Nera se preodijeva u kuharicu), uvode se tajanstveni motivi kao što su Luciferi, a česte su i spletke ljubomornih žena, naročito Terke Nadaždi.

⁸ U epizodi "Ladislav Sale" prikazano iznuđivanje novca za spas jedn eod optuženih

MALLEUS MALLEFICARUM

Naslov se odnosi na naslov istoimenog obaveznog štiva inkvizitora, u prijevodu *Malj za vještice* koji je bio glavno pomagalo za otkrivanje „vještica“. Već na početku upućeni smo u značenje naslova:

To je Malleus Maleficarum. Zakon, posvećeni zakon o kažnjavanju vještica. Vi ste vojnik i dužni ste taj zakon poštivati. Svi suci Evrope crpe iz ove knjige dokaze o tom koliko zla mogu počinuti vještice (Zagorka, Malleus Maleficarum, 1982: 8).

Primarna fabulativna linija prati suđenje zagrebačkim vješticama i usporedno s njom teče linija koja prati mladu groficu Neru na njenom putu prema oslobođenju od lažnih optužbi što ju zajedno s povijesnom gričkom vješticom, Baricom Cindekovom, piljaricom i pekaricom s Griča dovodi do zagrebačkog zarobljeništva u tornju, a zatim nizom prevrata i do obrane pred samom caricom Marijom Terezijom.

Od historiografskih izvora navodi se račun krvnika u kojem prilaže popis troškova za suđenje i mučenje vještica:

„Za mučenje Jelene Kušenke potrossil szem:

Item grabantom 36 forinti. Item dal szem za sveche kaj smo ju pekli 12 den. (...) Item henkaru polag vina, kruh i meszo 12 den. Item stražarom i dvem grabantom, gda su babe mucsili 12 den. Na 1. marta pocseli smo hraniti dve coprnice Baricu Cindek i Neru Keglevicz. Vszaka je dobila grosch na dan za kruh 20 den. Pokehdob 14 danov nemam poszla proszim da sze ov račun isplati.

Andrija Puncar, varoški henkar. “ (Zagorka, Malleus Maleficarum, 1982: 150)

Postoji i navod o bilješkama sa bečkog suđenja zagrebačkim vješticama koji se prema fusnoti nalazi u Beču: *Primitak zagrebačkih vještica na dvoru Marije Terezije opisao je Josip Peharnik. Dokument o tome sačuvan je u bečkom arhivu (Zagorka, Malleus Maleficarum, 1982: 166). Autentičnost povijesnih podataka nije potvrđena, a oni podaci koji govore nešto o suđenju odnose se na osuđenu Magdalenu Logomer Herucinu (v. Vukelić, 2011: 17,25). Ipak, postoje neki noviji nalazi koji upućuju i na de Haenov izvještaj o oslobađanju triju vještica u Beču, a koje se dogodilo još prije Herucininog slučaja (vidi u : Grdešić, Jakobović-Fribec, 2008: 138).

Primarni fabularni sloj započinje već prvom epizodom „Na lomači“ u kojoj se opisuje spaljivanje Jelice Kušenke, ali i sumira sukus cijele knjige: borba korumpiranog činovništva (odvjetnika Dvojkovića, suca Krajačića i notara Salea) i prosvijećenih junaka (Remetinci, otac Smole, kasnije Marija Terezija i njen sin Josip...) koji ne priznaju lov na vještice (Jelica Kušenka, Barica Cindek, Nera Keglevicz...).

U trećem dijelu prevladava pustolovna i akcijska tematika, ali i borba za ostvarenje ljubavi odnosno braka između Nere i kapetana Siniše – pratimo njeno suđenje za vještičarenje i njegovo suđenje (i optužbu) za ubojstvo očeve ljubavnice. Intriganti i dalje prisutni – lažni sveci, fatalne žene i osvetnice (Terka Nadaždi), vještičji ceh i Luciferi, različiti pripravci za letenje, poružnjivanje, otrovi i sl.

Osim povijesnih podataka koristi i legende koje rječito govore o praznovjerju provincije, navodi legendu o Hasanu (Zagorka, *Malleus Maleficarum*, 1982: 84, 85) koja je zapravo legenda o opsjedanju Siska kad je Hasan aga zajedno s petstotinjak svojih vojnika doživio poraz, a vrativši se s osamnaest tisuća bivaju opkoljeni i potopljeni u Kupi:

*I tako prije dvjesta godina zaglavi u šumnoj Kupi Hasan-aga iz Carigrada. (...) Čas ga čuješgdje udara po gvožđu nasred krova kule, čas ga opet vidiš gdje odvezuje čamac ondje dolje na Kupi i vesla niz vodu kao da traži svoje truplo... (Zagorka, *Malleus Maleficarum*, 1982: 85).*

Od povijesnih ličnosti znamenit je i liječnik Gerhard van Swieten koji je bio osobni liječnik kraljice Marije Terezije od 1745. Znalac je koji aktivno radi na reorganizaciji medicinskog obrazovanja u Austriji. Unaprjeđuje javno zdravstvo i vojnu medicinu, te istražuje i denuncira praznovjerja u Carstvu pa je zato idealan lik za romane s temom progona vještica: i on sam je bio važna figura prosvijećenosti koja omogućava da se postupno iskorijeni inkvizija u Carstvu.

Pred kraj romana postoje epizode koje najavljuju temu idućih romana (možemo reći romana bečke tematike): „Kraljičina zapovijed“, „Kraljičin kurir“ i „Put novovjenčanika“.

SUPARNICA MARIJE TEREZIJE I

Naslov romana upućuje na povijesnu jaku ličnost, austrijsku carica Mariju Tereziju, dakle povijesni sloj, a tek u trivijaliziranoj fabuli otkrivamo kao njenu suparnicu Vilmu Auersperg, ljubavnicu njenog muža, cara Franje Stjepana koja je izgrađena po uzoru na slavne ljubavnice iz najviših krugova poput madame Pompadour.

Podnaslov djela⁹ je „Crni kabinet Marije Terezije“ koji jasno upućuje na povijesne političke događaje odnosno kabinetske poslove.

U dvorskom ambijentu pratimo podmetanja, intrige i sukobe među dvorjanima. S druge strane pratimo uredbu Marije Terezije, one vladarske naravi, poznate iz povijesti, ali i one trivijalne, vezane za fabulativnu liniju koja prati podmetanje Nere (podvođenje njene ljepote i karizme) caru kako bi se od njega udaljila „la belle princesse“.

Roman obrađuje povijesne bečke velikodostojnike i carsku obitelj. U centru povijesnih događaja je sudbina djece Marije Terezije naročito njenih kćeri koje je poučavala za europske vladare kako bi ojačala svoj položaj pred opasnošću od njenog neprijatelja pruskog vladara Friedricha II. Spominju se uzorne kćeri – žena napuljskog vladara Karolina i žena vladara nizozemskih pokrajina Kristina, a opisuju se kabinetski poslovi vezani za vanjsku politiku te u drugom sloju nastoje oživjeti intimne boli i sumnje onih koji su kolateralne žrtve caričine politike ili nesretnog slučaja: Elizabeta koja ne uspijeva dobiti poziciju žene francuskog kralja Luja XV. zbog boginjama narušene ljepote te umno obolijeva i Ana koja je cijelog života bila slabog zdravlja, u sjeni, a tako ostaje i u Zagorkinom ciklusu, Josipa koja umire od boginja, spomenuta Amalija koja buntom liječi životna razočarenja i Antoaneta koja se ocrtava kao veselo i nestašno dijete koje svima rado zapovijeda i u četrnaestoj. Njihove su sudbine podređene sekundarnoj fabuli, često sentimentalizirane.

Prikazuju se dvorski običaji, uloge dvorjana, načini pravilnog ponašanja na dvoru, često ismijavaju dvorski pjesnici kao beskorisni. U tome klica samokritike, pogled na pisanje izvana – kao bijeg od stvarnosti.

Spominje se legenda o Johanni s Waldburga koja i nakon smrti nosi oko dvorca lijes koja potiče tajnovitost i daje gotski ugođaj i priprema na zlokobne događaje vezane za jednu

⁹ navodi se u doktorskoj disertaciji Julijane Matanović, str. 228

intriganticu – rusku urotnicu Jagušinsku. Uz nju djeluju i jezuiti oko kojih lebdi zadah korupcije i zločina (Mimi).

SUPARNICA MARIJE TEREZIJE II

Što se tiče historiografskih bilješki navodi se u fusnotama korespondencija između Marije Terezije i njene kćeri Amalije kojoj je carica napisala upute za ponašanje na vladarskom položaju (Zagorka, Suparnica Marije Terezije II, 1982: 107). Navode se i prosvjetljene misli Josipa II, budućeg cara iz njegovog dnevnika te se u fusnoti navodi kako su to njegovi sačuvani zapisi (Zagorka, Suparnica Marije Terezije II, 1982: 140).

Pod povećalom su vladarski nepovoljni (i u povijesni zapamćeni kao nedolični) potezi princeze Amalije, sada vojvotkinje od Parme – sukobe s ministrom Tillotom i utjecajnom dvorskom damom Malaspinom, podržavanje muževih ekscesa i preljubništvo. Izvori nisu točno navedeni, ni u predgovoru, ali oslanjaju se na povijesne podatke ili urbane legende.¹⁰

Ključni motiv romana je dužnost i čast s jedne strane te izdaja kao njihov negativni pol. U tom se ključu otvara pred nama i odnos prema povijesti odnosno našoj tradiciji pri čemu se ona svodi na nasljedovanje vrijednosti naših predaka, ma koliko se protivili – tako će se neželjeni ženidbeni vezovi ipak sklopiti, a ono od čega bježimo postaje naša sudbina.

Evidentno je to u temi koja je prisutna u oba sloja: generacijski jaz između roditelja i djece – pred nama se odigravaju ne samo spomenuti sukobi carice s Amalijom i Josipom, već i carice s njenom majkom. Od svih razgovora jedino ostaje slaganje da slaganja i razumijevanja nema. U sukobu carice i njene majke Elizabete taj generacijski jaz karakterizira se kao tuđinstvo:

- *Madame, vaše izjave otkrivaju mi sve. Vi – tuđinko!*

Ogorčeni smijeh carice Elizabete zaustavi načas caričine riječi.

- *Tuđinka! Da, tuđinkom ste me uvijek nazivali i vi koju sam rodila* (Zagorka, Suparnica Marije Terezije II, 1982: 53).

¹⁰ Neke od vjerodostojnih epizoda vezanih za Mariju Amaliju su: Vojvoda od Parme, Ženidbena diplomacija, Vojvotkinja od Parme.

Ako te navode (i citat) pogledamo kao navode o odnosu prema povijesti u romanu, onda možemo reći da zapravo odudara od onog optimističkog pogleda i vjere u napredak.

U centru je jaka ličnost carice – koja je jaka ličnost kako zbog povijesnog položaja vladarice tako i zbog svog čvrstog uvjerenja i nepokolebljivosti. Nema povijesnih datacija.

Trivijalni sloj romana vezan je za nemilost brojnih podanika austrijske carice, od protagonista Nere i Siniše do njene vlastite djece Amalije i Josipa koji se suprotstavljaju njenim odlukama. Najniže vrijednosti su gotičke epizode koje opisuju daljnje spletke jezuita Grandea/Anzelma, Pelegrinija, njihovog prijatelja Balzana i ubojite čaraparice. Uz to imamo tipičan postupak gotičkih romana a to je prerašavanje/promjena identiteta - pojava starih „junaka“ – Anzelmo u liku oca Grandea i na tom tragu uskrisivanje mrtvih – Siniše kao Franje Bartoka i njihovoj potrazi za pravdom i vlastitim identiteom – što ide ruku pod ruku s osvetom:

Upamtit će me svi. Upamtit će Sinišu Vojkkyja i on i cijela dvorska kamarila Marije Terezije...
(Zagorka, Suparnica Marije Terezije II, 1982: 339).

Takav završetak potiče čitateljevu znatiželju – pita se što će biti sa Sinišom i što točno smjera. Takav završetak ujedno je i uvod u naredni roman Dvorska kamarila.

DVORSKA KAMARILA

Naslov upućuje na govor o utjecajnim ljudima na dvoru, a predstavlja nastavak osude nepoštenog i korumpiranog rada jezuita na dvoru Marije Terezije – koja je ostala u povijesti upamćena kao osoba koja ih je istjerala iz svoje države. Ovakva tema još lakše omogućuje ostvarivanje trivijaliziranog sekundarnog sloja romana – kamarila, inače poznata po intrigama, omogućava da se oko nje spletu najneobičniji događaji i prljave spletke što blagotvorno utječe na dinamizaciju radnje. Neizostavan je motiv borbe za ljubav koja odolijeva bilo kakvim nedaćama. Nera ostaje Penelopa, i ne samo ona, shodno trivijalnoj prirodi romana likovi *prolaze kroz mnoga iskušenja, ali i u dobru i u zlu ostaju nepokolebljivo onakvi kakvi su bili pri prvom pojavljivanju* (Matić, 1987: 139). Povezati to sa zbiljom je nemoguće – čovjek je podložan promjena gotovo svakodnevice, ali takav postupak osigurava da fokus ostaje na fabuli i dublja karakterizacija, monolozi i introspekcije retardirali bi

dinamiku svojstvenu djelima. Što se tiče lika Nere, on ipak prelazi, nazovimo to tako, granice tipiziranosti: predstavlja novi ideal žene – ona nije pasivna Dora poput Šenoinog arhetipa čiste ženske dobrote, ona razmišlja, djeluje, ali potencijal njenog lika se ne ostvaruje jer motivacija ostaje vezana za tipične romantičarske okidače – nepomućena ljubav prema partneru, vjernost domovini i ognjištu/baki. Roman uopće potaknut je tezom koja pokazuje vjeru u pravdu: "zlo se proždire samo" (Zagorka, Dvorska Kamarila, 1982: 335). Tome je srodan i sretan završetak

Iako radnja romana ide u prilog sekundarnoj fabularnoj liniji, postoje elementi povijesnog romana. Kao i u ostalim romanima nema točne datacije, pretpostavlja se kako se odnosi na zadnje desetljeće caričine vladavine jer u svojevrsnom epilogu ona je prikazana kao bivša carica koja se odrekla svog prava na prijestolje i prepustila ga Josipu.

Povijesne epizode odnosno epizode s aluzijama na stvarne događaje su često vezane za Amaliju i njene sukobe s dotadašnjim utjecajnim ličnostima u Parmi, osim toga roman ne daje dodatni doprinos koji bi pridonio uvjerenju da se radi o povijesnom romanu. Iako završetak romana predstavlja osvrt na povijesne događaje oni nisu usko vezani za roman, ostavljaju dojam epiloga vezanog za onaj dio ciklusa vezan za terezijanski dvor – smrt cara, predaju vlasti, problem isusovaca. Zanemarena je čak bilo kakva psihološka karakterizacija caričina gubitka kad joj umire sin miljenik, ali se nadomješta osvježenjem u smislu psihološke karakterizacije Marije Terezije kad nam se razotkriva kao običan čovjek:

Mene su raspaljivale katkada neobuzdane želje za užitkom, a ljudi nisu slutili da se carica koja zapovijeda državom ne može naužiti ljubavi i mladosti (Zagorka, Dvorska Kamarila 1982: 288).

Osim mladenačkih želja, dotiče se staračkih strahova – da njeni potomci nisu dostojni vladavine (opet generacijski jaz!)¹¹:

A kome je to ostavljeno? Josipu! Nekom meni nepoznatom stranom zanešenjaku, čovjeka kojeg oduševljavaju misli što su nastale u bolesnim mozgovima i našem vremenu već dale mnogo luđaka (Zagorka, Dvorska Kamarila 1982: 288).

Manje su uspjeli deklamatorski, programatski istupi likova koji su vezani za povijesne preokupacije u pozadini ciklusa, npr. zahtjevi Josipa II. da se ukine *ne samo proces protiv*

¹¹ Generacijski jaz između carice i prijestolonasljednika je na kraju knjige lapidarno iznesena kroz usta pripovjedača: „Između prvog kata, gdje je stanovala ona i drugoga kata, u kojemu je stanovao on, između "starog" i "mladog" dvora vodio se neprestano boj koji se pretvorio kasnije u piosmeni rad (Dvorska kamarila, 1982: 391)

grofice i sve optužbe, nego i suspenziju zakona o progonu vještica (Zagorka, Dvorska Kamarila 1982: 286).

Iz povijesnih izvora¹² i korespondencije carice doznajemo o njenom suzdržanom stavu o pitanju jezuita – iako sa sigurnošću ne možemo potvrditi vjerodostojnost jer nema autorskih navoda ili fusnota za tu tvrdnju.

Trivijalni elementi ne izostaju ni u ovom romanu, naročito gotski kao što je lik urotkinje Jagušinske prerusene u groficu Thurn, djevojčica Marica čije porijeklo ne poznajemo, otkrivanje i spašavanje Euzebija i Mimi iz makabričnih prostora i uvjeta. Što se tiče gotске arhitekture tu je stara jeziva samostanska kula koja u zrak „strši kao kletva“ (Zagorka, Dvorska Kamarila 1982: 284).

BUNTOVNIK NA PRIJESTOLJU

Kako prethodni roman, *Dvorska kamarila*, završava caričinim napuštanjem prijestolja, posljednji roman ciklusa obrađuje vladavinu njenog sina Josipa II. koji je nazivan buntovnikom zbog svojih drugačijih, modernih i humanističkih nazora. Od Marije Terezije koja predstavlja jaku ličnost dolazimo do slabe Josipove – on sumnja u sebe, pada pod teretom svoje krivnje, smatra se običnim čovjekom, a tako i završava – nimalo pompozno nakon devet godina neumornog rada. Iz tog i odnos prema povijesti nije u onoj mjeri monumentalistički kakve srećemo u šenoinskoj koncepciji povijesnih romana. U tom smislu i zbog realističkih detalja i boljeg nastojanja oko psihološke karakterizacije, izdvaja se taj roman nad ostalima.

Trivijalni sloj romana orijentiran je s jedne strane na spletke oko prijestolonaljednika te manje epizode u kojima se stavlja na kušnju ljubav Davila i Marice, te Nerina vjernost. Smanjen je broj elemenata karakterističnih gotskom romanu, ostaje neka strepnja koja više odgovara kriminalističkom romanu – ne znamo gdje vrebaju zamke između toliko urotnika (jezuita Pelegrinija, vođe kmetskih urotnika Ivana Horje, cijelog niza austrijskih, ugarskih i nizozemskih plemića). Pojava intriganata ostaje samo na pojavi – oni nemaju utjecaja na povijesni sloj romana, već aktiviziraju njima polarizirane likove na otpor – tako Kalman

¹² Navodi se papinska bula *Dominus ac Redemptor* kojom se ukida isusovački red na Zagorka DK 291

svojim postupcima karakterističnim za negativne junake kakav on jest izaziva Maricu da reagira, da ga razotkrije, a na nama je da pratimo hoće li uspjeti i kako.

Historiografski se izvori ne navode, ali ih autorica koristi u izgradnji fabule, od podataka o svim reformatorskim aktivnostima cara do hrvatske, srpske i bosanske ratne povijesti.¹³ Često su u tekst inkorporirana pisma cara Josipa II., npr. o reformama:

Kad odstranim sve duhovne i svjetovne zloupotrebe, kad uskrisim prosvijetljenost, kad probudim industriju, dovedem u procvat trgovinu, opskrblim zemlju od jednog kraja do drugog cestama i plovnim kanalima, (...) tada bih možda smio primiti takav spomenik. Stoga molim da građanstvo odustane od nauma da mi podaje nezasluzene počasti.

*Josip II.*¹⁴

Pratimo ličnost cara i njegov specifičan duh koji ga potiče na stalne reforme, financiranje i poticanje umjetnika – Haydna, Mozarta i Beethovena, uči demokratskim načelima plemića Lichtensteina, Palma, Esterhazija, Kolovrata, Sturmera i svoj peterolist dvorskih gospođa.

* * * *

Da je ciklus *Grička vještica* ciklus povijesnih romana upućuje nas naslov i podnaslov. Naslov upućuje imenicom na širi proces progona vještica koji je dio sramotne europske baštine, ne samo zagrebačke. Pridjev u naslovu upućuje da je tema ciklusa upravo progon vještica u lokalnom okruženju, a koji se bazira na priči o Barici Cindek koja je bila osuđena za vještičarenje, a čija se priča zadržala u kolektivnom pamćenju, ali i u dokumentima.¹⁵ Ivana Levstek je otkrila i neke od citata točno prenesenih iz povijesnih izvornika, koje je inače teško detektirati jer su inkorporirani u tekst bez ikakve primisli/poruke da nisu riječi autorice:

¹³ Obrađuje se austrijski rat s Turskom, u epizodama Na zemunskoj ravnici, Pandurenstreich, Juriš na Šabac, Turci sprijeda – izdajice iza leđa, Hrvati dolaze, Svetkovina osvajanja Beograda

¹⁴ Zagorka, *Dvorska Kamarila* 1982: 79

¹⁵ <http://www.zagreb.hr/default.aspx?id=18047> Na navedenom linku nalazimo neke od podataka koji svjedoče u prilog tome da je drugim i trećim romanom ciklusa pažljivije zahvaćena tema progona vještica u Zagrebu o čemu postoje dokazi koji spominju i likove romana: suca Krajačića, notara Salea, krvnike i dijaka Mikicu (više o tome na priloženome linku). Uz to, na povijesne izvore kojima se služila Zagorka daje osvrt Deliver napominjući kako je konzultirala i povjesničare i arhiviste Tkalčića i Bojničića (v. Deliver, 2011: 1). Kako nakon 1905. počinje raditi kao dopisnica pa dobiva uvid u neistražene povijesne dokumente iz Beča i Pešte, te englesku korespondenciju sačuvanu u Pešti koja se tiče progona 'gričkih vještica' (v. Deliver, 2011: 7).

To su dijelovi vezani uz svjedočenje Pavla Galovića protiv Margarete i Jelene Kušenke, dijelovi iskaza Katicice Dolenc koja navodi imena drugih vještica na torturi, čitavi dijelovi suđenja Barici Jurković Cindekovići, parnica protiv seljaka iz Donje Stubice zbog samovoljnog paljenja na lomači Jele Futakoviće, te već spomenuto pismo vrapčanskog župnika Mirka Perkovića (Vukelić, 2011: 28). Vjerodostojnim se čini i Puncarov ispis novca potrošenog na suđenje vještici jer se navodi arhaični jezik: Potroszil, sveche i sl.

Analizom godišta povijesnih slučajeva može se zaključiti da Zagorki nije bio važan stvarni, povijesni vremenski tijek u korištenju tih povijesnih činjenica (Vukelić, 2011: 30). Takve nesklapnosti nalazimo u suđenjima, a ta tehnika povezivanja sličnih ali povijesno udaljenih slučajeva nije najbolji izbor za povijesni roman. Tako se na ispitivanju Katarine Dolenc u fikcijskom narativu može naći razgovor i ispitivanje u vezi Barice Benšek Cindekoviće koja je povijesno bila optužena 44 godine nakon smrti Katarine Dolenc (Vukelić, 2011: 30).

Kako je u romanima ciklusa pomaknuta u prvi plan izrazito trivijalna ljubavna priča odnos prema povijesti teško se iščitava, ali bilo bi pogrešno tvrditi da ne postoji. Sam izbor teme, vidjeli smo, vrlo je indikativan. Nadalje govori o dva bitna povijesna momenta – progonu zagrebačkih vještica i vladavini Marije Terezije, koja je utjecala i na naše krajeve jer smo bili pod habsburškom upravom. Prikazuje se kako politička povijest polako prožima sve dijelove života ljudi svih slojeva i kako su pred njome mnogi nemoćni. Ipak, odaje se trag nadi u prosvjetljenje – ta nada i prosvjetljenje Josipa II. iz primarnog i Nere u sekundarnom sloju priče na suprotnom je polu političkoj manipulaciji koju simbolizira carica i drugi.

VRIJEDNOST ZAGORKINA STVARALAŠTVA

a) širenje čitalačke publike

Zagorkini su romani bili izvrsno primljeni od strane publike, a takvu receptivnost čitateljskog kruga može zahvaliti upravo domaćoj tematici i podilaženju publici kroz lake, trivijalne probleme koji se riješavaju na ustaljene načine, a neizbježan je hepiend. *Ona stvara pravo narativno tkanje koje golica čitateljevu maštu* (Nemec, 2003: 77).

Čitatelje privlači uzbudljivost fabule, njena dinamičnost i nezahtjevnost. Zagorka drži u neizvjesnosti – a to je još jače omogućeno kroz feljtonski njen način pisanja romana (objavljivani u Jutarnjem, Obzoru, Malim novostima u nastavcima) koji obiluje epizodama koje završavaju na svom vrhuncu – upravo kad se traži razrješenje. Takav tip uzbudljive literature odgovara publici – pogotovo ako prihvatimo tezu da je trivijalna literatura dio kulture i identiteta mase. To doista i jest tako – kako je publika imala pozitivan odnos prema njoj i njenim djelima, tako je ona gajila ogromnu privrženost publici: *Ja sam uvijek mislila: literarni velikani su pozvani da pišu umjetnilka i vječna djela, a ja imam samo dužnost da kao pisac zabavljam hrvatsku publiku prikazujući i veličajući ono naše staro divno i nepotkuljivo poštenje (...). Publika to zna i ona me razumije* (Đorđević, 1979: 141). Dakle, ako prihvatimo i didaktičizam u društvenom smislu, možemo donekle cijeliti taj njen velik utjecaj na recepciju hrvatskih djela (što je bila namjera Strossmayeru), a što je pomagalo i njoj – imati publiku na svojoj strani: „*nikada nije imala nikoga osim publike*“ (Detoni Dujmić, 1998: 162). Publiku je zaokupljala kao malo tko dosad svojim pričama.

b) doprinos povijesnom romanu

Doprinosi i obogaćivanju i raznolikosti hrvatskih povijesnih romana, koji su preko nje znatno popularizirani, a napisala je i povijesnu dramu *Evica Gupčeva*.

U povijesnim romanima su likovi šenoinski polarizirani, a fabula u prvom planu, ali smisao je u konačnoj ideji: pomalo nalik bajci i alegorijama. Nemec navodi kako u pozadini ima poentu koja ide prema osudi postojećeg stanja, raznih predrasuda i političkih nepravednosti: *iako se u raspravama o trivijalnim romanima redovito ističe njihov umjetnički*

konformizam, društveni eskapizam te kolektivna stabilizacijska uloga, za brojna Zagorkina djela upravo je karakteristična intencionalna politička subverzivnost (Nemec, 2003: 77). To je ono što autoricu zaokuplja – buran politički život i sve zakulisne igre koje želi razotkriti – sama će reći kako ju niti jedan *roman nije toliko zaokupio kao ove političke debate* (Đorđević, 1979: 31). To je zaista točno, iako ukorijenjena u zagrebačku sredinu i patriotkinja, mnoge ideje se odnose na univerzalna pitanja i probleme čovjeka: prava žena i ideju općeg dobra i ljudskog napretka te *sukoba moći i želje za slobodom, koji nadržava trivijalnu shemu* (Matić, 1987: 143).

Teme koje u ciklusu *Grička vještica* obrađuje autorica tiču se povijesnih nepravdi prema ženama. Smatram da je upravo to karakteristično za Zagorkine krajnje motive – ono što doista želi reći.

c) doprinos feminizmu i ženskom pismu

Vrijednost njena stvaralaštva možemo smatrati samim time što je bila jedna od prvih hrvatskih spisateljica koje nisu poznate prvenstveno preko dječje književnosti poput Jagode Truhelke i Ivane Brlić Mažuranić. Poznata kao feministica priklanja se mišljenju kako *žena nastavlja tamo gdje su muškarci zakazali* (Katunarić, 1984: 28). Svoj uspjeh u karijeri i probitak na književno tržište omogućila je njena samostalnost i upornost i svakako financijska neovisnost. Neovisna je ona u svakom segmentu – nakon robovskog braka koji napušta posvećuje se karijeri u novinarstvu, a sudjeluje na vlastiti poticaj i u borbi za ženska prava.

Prva novinarka, među prvim feministkinjama: bila je pionir i predstavnik novih previranja prvenstveno u ženskom duhu. To je za sobom povuklo brojne poteškoće, nezadovoljstva i potiranja; to ne čudi, *žene koje su stvarale u otežanim okolnostima nisu mogle računati na jednaki uspjeh* (Čačinović, 2000: 53).

Tema njenog ciklusa, pa i većine opusa je upravljena na osudu predrasuda, naročito onih prema ženama izraslih u patrijarhatu. Nemec u tom smislu navodi kako je Zagorkin cilj da kroz povijesne događaje *probudi borbenost u ženskoj duši* (Nemec, 2003: 77). Čitajući te nečovječnosti i nepravde prema ženama, probudile bi žene u sebi uspavani otpor i to bi izazvalo burni

prosvjed te bi imalo velikog upliva na osviještenje svih duhova oko nas, da je žena ravnopravno ljudsko biće.¹⁶

U njenom stvaralaštvu nalazimo elemente ženskog pisma, a u njenoj publici sentimentalnost i intuitivnost koja često privlači širi ženski čitateljski krug. Ona podsjeća kako je žensko polazište kamen temeljac što nedostaje u povijesnoj zgradi humaniteta. Ona *ne reducira tu povijest nego ju obogaćuje, upozoravajući da je zapravo povijest reducirana bez njega* (Katunarić, 1984: 67).

Doprinos tome daju i neki od njenih osobitih, jakih ženskih likova kao što su protagonistice, koje su svaka na svoj način funkcionira i kao *simbol feminizma*. *Stankino preoblačenje i promatranje života iz muške perspektive naglašava stajalište nove žene, primorane boriti se za svoja prava jednako kao muškarac* (Oklopčić, 2013: 7). Stankino preodijevanje u muškarca motiv je transvestizma¹⁷ koji služi autorici kako bi: *1) istražila ograničenja ženskoga rodnog identiteta; 2) naglasila da su uzajamno poštovanje i prijateljstvo osnova sentimentalnog braka, te 3) pokazala kako je konstrukcija žudnje shvaćena isključivo kao muški fenomen* (u Grdešić, 2011: 36). Nije posve novi motiv, ali jest uklopljen u siže iz drugih razloga nego dosad: ovdje je ljubav u prvom planu, točnije ljubav i prijateljstvo između Meška i Stanke. Elementi roda najzanimljiviji su u onim trenucima dok Jurica nije svjestan da se radi o ženskoj osobi – već tada ljubav nadilazi rod. Nera je također bliža maskulinoj snazi i sabranosti nego osjećajnosti žene kojoj je *borba protiv zabluda o vješticama primarna aktivnost, a tek je okolnosti te borbe dovode u ljubavnu dogodovštinu s likom Siniše Vojkovića* (Grdešić, Jakobović-Fribec, 2008: 212). Marija Terezija također je zanimljiv lik: žena vladar, i to uspješna vladarica, snažna i odlučna. I dok Marija Terezija manipulira autoritativnim glasom, svojom lukavošću i ljepotom dominira Giulija i u liku Beate i kao Katarina Lehotska. Sve te žene jake su ličnosti, nenasalomive i kad gube; uvijek subjekti, uvijek u centru fabularnih zbivanja.

Od djela, žensko se pismo i govor feminizma najčešće iščitava iz *Male revolucionarke* i *Kamena na cesti*. *Kamen na cesti* obrađuje problematiku nezdravih odnosa u obitelji naročito između muškarca i žene što se dalje negativno odražava i na okolinu – prvenstveno djecu. To je Bildungsroman o *ugroženoj ženskoj osobnosti s jakom feminističkom crtom te istaknutom nacionalnom idejom* (Detoni-Dujmić, 1998: 165). Kroz svoje djelovanje i kroz navedena djela dala je svoj doprinos borbi za ženska prava.

¹⁶ Ta Strossmayerova misao bila je jedna od onih koje se smatraju da su izravno utjecali na izbor teme ovog ciklusa povijesnih romana, u tom smislu v. Deliver, 2011, str. 5

¹⁷ Pojam se u relaciji sa Zagorkom raspravlja u više znanstvenih zbornika Centra za ženske studije

U okviru hrvatskog feminizma Marija Jurić Zagorka je priznata kao *doslovno i simbolično utjelovljenje subverzije, otpora i transgresije kao i žudnje za većom fluidnošću rodnog identiteta* (u Grdešić, 2011: 36). Za njenog života taj njen *feminizam udružen s onim što će njezini mentori pogrдно nazvati socijalističkim mentalitetom nailazi na svestran otpor, (...) i – što je najtragičnije – otpor ženskog svijeta koji ne razumije ili neće razumjeti* (Đorđević, 1979: 96). Da se to i opravdati – teško je mijenjati sliku svijeta i teško nam je vidjeti na koje nam se sve načine sputava sloboda i ugrožavaju naša prava. Zagorka obraća pozornost i na ženska prava i na zasluge mnogih povijesnih žena – vjerojatno upravo zato u svom zatvoreništvu njen um zaokuplja Gupčeva zaručnica. Jednom je izjavila govoreći o pobunama i povijesnim trenucima: *Žene su sigurno sve znale, sve podupirale, ali ni u procesu protiv seljačkih vođa nigdje se ne spominje žena* (Zagorka prema Đorđević, 1979: 100). To promicanje žena u svakom smislu, bilo djelom ili vlastitim životom olakšalo je dosizanje stadija na kojem smo danas bilo da se radi o pravima žena, bilo o razvoju civilnog društva, bilo o promicanju novinarstva i u konačnici, prosvijećivanja svih ljudi – protiv svake manipulacije i govora neistine i mržnje kakav je u njeno vrijeme bio svakodnevice u okviru mađarizacije i germanizacije, a pogotovo zatiranja žena: „U prvom redu širila sam feminizam i u ženama budila volju da sudjeluju u javnom životu. Moja je težnja uvijek bila emancipacija žena“. I uspijevala je u tome na razne načine: potiče žene na sudjelovanje u političkim demonstracijama, zalaže se i trudi oko informiranosti, čak uređuje i sama financira listove za žene: *Ženski list i Hrvaticu*. Iako je bila i književnica, u prvom je redu politički novinar i borac za ljudska prava. *Zagorka je mjesto pamćenja u hrvatskoj i zagrebačkoj kulturi, ma kako neuralgično i višeslojno bilo* (Jakobović-Fribeć, 2008: 6).

d) doprinos kriminalističkom romanu

Takva proza koja izaziva i intelekt, savladavanje zagonetki, borbu čitatelja s zločincem, želju za otkrivanjem, potrebu da se djeluje detektivski i pažljivo osluškuje radnja bila je često stvarana pod ženskim autorstvom: *žene i više nego ravnopravno savladale sva umijeća, proizvodnju bestselera (najočitiji je primjer njihova uloga u pisanju krimića)* (Čaćinović, 2000: 56), sve od Agathe Christie do P. D. James.

Ideja za roman *Kneginja iz Petrinjske ulice* došla je iz autoričina iskustva – nju samu posjećivala je žena – serijski ubojica koja ju je namjeravala opljačkati, ali je pravodobno

uhvaćena. Postoje također zapisi o nekim ubojstvima u Petrinjskoj koja su pokreću Zagorkinu maštu. Ubojstvo keginje početni je motiv koji na scenu uvodi tipskog junaka ove proze detektiva Šimeka koji započinje svoju istragu. Tragovi ga vode sad od jedne, sad od druge osobe, ali u centru radnje ostaje djevojka Darinka.

Roman se kompozicijski da podijeliti na 3 fabulativne linije: onu vezanu za kneginju i njen krug likova, oko siromašne obitelji bake Jage i njene Maruše i oko fatalne Okičke i njenih ljubavnika. Povezuje ih lik Darinke za koju postoje insinuacije da je kći kneginje i njenog ljubavnika – tako da se ne vodi samo jedna klasična istraga nego i više njih manjih koje nisu vezane za sustav pravde, ali mu nisu ni suprotstavljene već čine jedan element koji vodi čitatelja i Šimeka do ubojice. Put do ubojice nije lako pronaći – fabulativne linije ispresijecane su brojnim vezama u nevjerojatnim kombinacijama. Ipak, dinamiziraju radnju i oživljavaju poznate sintagme kojima se opisuje roman: *maksimalna raspršenost i sjedinjujuća koncentričnost* (Lasić, 1986: 189).

Kao krimić možemo čak reći da je zasićena nekim rješenjima, ali ta konstatacija bitno ne narušava vrijednost koju nalazimo u takvom dinamičnom fabuliranju i čestim akcijama i obratima. Čini i ono što se smatra kardinalno pogreškom: istraga vodi do osobe koja nije stalni lik. Ona se kao sumnjivac uopće ne pojavljuje, ne upoznajemo je, nije dio tog kruga iz višeg društva u kog su uprte oči Šimeka i čitatelja. Ona je *deus ex machina* na neki način – kada se radnja, ispresijecana brojnim rješenjima, nalazi već u pat poziciji pojavljuje se ubojica i otkriva nam svoje motive. Štoviše, ona zahtijeva i suosjećanje: ona je to morala učiniti za više dobro.

Osim kriminalističkog karaktera romana tu je i onaj ljubavni koji mu je skoro pa ravnopravan – ljubav zapravo vidimo kao pravu temu i *movensa* brojnih akcija. Uz te ljubavne motive i veze među likovima postoje, iako malobrojne i neke asocijacije na političke aktualnosti – Lasić spominje Šimekove i napomene službenika kako su detektivi trenutno u nepovoljnom položaju zbog brojnih naredbi "odozgo" te kako su zagrebački zatvori puni što aludira na politička zatvaranja demonstranata (v. Lasić, 1986: 189).

Ovaj Zagorkin roman, prvi kriminalistički, spoj je *pustolovnog romana Eugenea Suea i kriminalističke priče sa zagonetkom tipa Conana Doylea* (Lasić, 1986: 180), a u dinamičnoj izmjeni motiva i epizoda prepoznamo Zagorkin stil, izbrušen do jednostavnosti. Njime je ona postala anticipator novog žanra u hrvatskoj književnosti – kriminalističkog romana.

ZAKLJUČAK

I u estetskom smislu u njenom stvaralaštvu možemo naći vrijednosti, ali u ciklusu *Grička vještica* nema veće estetske vrijednosti – ona ne uspijeva dovoljno uspješno umaknuti onome što Solar naziva retoričkom karakterizacijom, njeni likovi ne govore o sebi, nego su ono što očekuje čitatelj – mladi, lijepi, zaključljeni na strani dobra i stari, nelijepi, često i ružni – izvana i iznutra na strani zla i manipulacije.

Za povijesni roman ne donosi nešto inovativno, kao i mnogi pisci njenog razdoblja – svi oni i dalje su pod jarmom šenoinske romantičarske tradicije i germaniziranog duha tadašnjeg građanstva.

U cijelom ciklusu možemo romane podijeliti u 3 grupe: trivijalne romane (*Tajna krvavog mosta*, *Suparnica Marije Terezije I.*, *Dvorska kamarila*), trivijalno-povijesne romane (*Kontesa Nera*, *Malleus Maleficaum*, *Suparnica Marije Terezije II.*), a najbolji roman ciklusa, *Buntovnik na prijestolju*, povijesnim romanom šenoinskog tipa, ali to mu opet ne skida stigmatu arhaičnosti jer je vrijeme tog romana vrijeme koje 'predosjeća' novopovjesnu koncepciju.

Bez obzira na trivijalne elemente, većinu romana možemo okarakterizirati kao povijesne, a autoricu prethodnicom spisateljica povijesnih romana – ona otvara vrata ženskoj produkciji povijesnih romana.

IZVORI

- 1) Jurić Zagorka, M. *Tajna krvavog mosta*. Marija Jurić Zagorka, Zagreb, 1995
- 2) Jurić Zagorka, M. *Kontesa Nera*, Stvarnost, Zagreb, 1982
- 3) Jurić Zagorka, M. *Malleus maleficarum*, Stvarnost, Zagreb, 1982
- 4) Jurić Zagorka, M. *Suparnica Marije Terezije*, prvi svezak, Stvarnost, Zagreb, 1982
- 5) Jurić Zagorka, M. *Suparnica Marije Terezije*, drugi svezak, Stvarnost, Zagreb, 1982
- 6) Jurić Zagorka, M. *Dvorska kamarila*, Stvarnost, Zagreb, 1982
- 7) Jurić Zagorka, M. *Buntovnik na prijestolju*, Stvarnost, Zagreb, 1982

LITERATURA

1. Detoni-Dujmić, D. (1998.) *Ljepša polovica književnosti*. Matica hrvatska, Zagreb
2. Đorđević, B. (1979) *Zagorka – kroničar starog Zagreba*. Grafička izdavačka radna organizacija "Joža Rožanković", Sisak
3. Grdešić, M., Jakobović-Fribec, M. S. (2008) *Neznana junakinja - nova čitanja Zagorke* u: Znanstveni skup "Marija Jurić Zagorka - život, djelo, naslijeđe". Centar za ženske studije, Zagreb
4. Grosman, M. (2010) *U obranu čitatelja : čitatelji i književnost u 21. stoljeću*. Algoritam, Zagreb
5. Jakobović-Fribec, M. S. (2008) *Vodič Zagorkinim tragom kroz Zagreb*. Centar za ženske studije, Zagreb
6. Katunarić, V. (1984). *Ženski eros i civilizacija smrti*. Naprijed, Zagreb
7. Lasić, S. (1986.) *Književni počeci Marije Jurić Zagorke*. Znanje, Zagreb
8. *Leksikon hrvatskih pisaca*, ur. Fališevac, D., Nemeč, K., Novaković, D. Školska knjiga, Zagreb, 2000.

9. *Malleus maleficarum. Zagorka, feminizam, antifeminizam* (2011.) Znanstveni skup Marija Jurić Zagorka – život, djelo, naslijeđe / Feminizam, antifeminizam, kriza., ur. Grdešić, M., Centar za ženske studije, Zagreb
10. Matanović, J. (1998) *Povijesni roman u hrvatskoj književnosti XX. stoljeća*. Zagreb
11. Milanja, C. (1996) *Hrvatski roman 1945.-1990. Nacrt moguće tipologije hrvatske romaneskne prakse*. Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb
12. Mrakužić, Z. (2010.) *Književnost eskapizma*. Hrvatsko filološko društvo, Zagreb
13. Nemeč, K. (2003) *Povijest hrvatskog romana : od 1900. do 1945. godine*. Školska knjiga, Zagreb
14. Pavličić, P. (1995.) *Rukoljub. Pisma slavnim ženama*. Slon, Zagreb
15. Solar, M. (1995) *Laka i teška književnost*. Matica hrvatska, Zagreb
16. Solar, M. (2004) *Predavanja o lošem ukusu: obrana estetičkoga uma*. Politička kultura, Zagreb
17. Vuković Runjić, M. (2012.) *Proklete Hrvatice. Od Cvijete Zuzorić do Ene Begović*. 24SATA, Zagreb

INTERNETSKI IZVORI

- 1) Milutinović, D. (2013) *Popularna/zabavna/trivijalna/žanrovska/maovna ili samo književnost (umetnost) u: Biblid 45 (2013) 151, c. 815-831*
- 2) Oklopčić, B., Posavec, A-M. *Gotički tekst, kontekst i intertekst Tajne krvavog mosta Marije Jurić Zagorke*, objavljen u: *Fluminensia*, god. 25 (2013), br., str. 21-31
- 3) Vukelić, D. (2011) *Fenomen progona vještica u Zagrebu i problemi identiteta u popularnom historijskom romanu Marije Jurić Zagorke "Grička vještica"*, dio znanstvenog skupa *Grad, granica, geografija; Zagorka – život, djelo, naslijeđe*, Centar za ženske studije, Zagreb